

Формування ключових і читацької компетентностей на уроках зарубіжної літератури

Розглянуто та проаналізовано проблему формування і розвитку ключових компетентностей на уроках зарубіжної літератури. Наголошується на важливості формування читацької компетентності в учнів базової школи. Зазначається, що в умовах трансформації українського суспільства набуває актуальності проблема створення умов для формування особистості, здатної до самоактуалізації, творчого сприйняття світу та соціально значущої діяльності, спрямованої на розвиток держави.

Ключові слова: вчитель, учень, ключові та читацькі компетентності, Нова українська школа.

Stepaniuk S. O. Formation of Key and Reading Competencies at Foreign Literature Lessons.

The problem of formation and development of key competencies at foreign literature lessons is considered and analyzed. The importance of forming reading competence in primary school students is emphasized. It is noted that in the conditions of transformation of the Ukrainian society the problem of creation of conditions for formation of the person capable of self-actualization, creative perception of the world and socially significant activity directed on development of the state, becomes actual.

Key words: teacher, student, key and reading competencies, New Ukrainian school.

Постановка проблеми. В умовах реформування системи освіти в Україні та трансформації українського суспільства, коли відбувається злам усталених стереотипів, зміна ціннісних координат, простежуються складні колізії у внутрішньому світі особи, зростає роль педагогіки життєтворчості, спрямованої на плекання людини як творця свого життя.

Найголовнішими властивостями сучасного світу, до якого входить випускник Нової української школи, є постійні зміни. Інформація швидко примножується, оновлюється, ідеї переосмислюються. Майбутнє України – за поколінням, котре сьогодні в шкільних стінах опановує життя, якість якого залежить від рівня сформованості ключових компетентностей. Тому виникає потреба постійно вдосконалювати форми організації освітнього процесу. Одним із головних концептуальних орієнтирів розвитку змісту освіти у світі є компетентісно орієнтований підхід. Сучасна школа покликана забезпечити досягнення таких освітніх результатів, які б відповідали цілям розвитку особистості й вимогам суспільства. Особистість має бути компетентною в різних сферах діяльності.

Мета статті – розглянути основні групи освітніх компетентностей, які формуються і розвиваються на уроках зарубіжної літератури.

Виклад основного матеріалу. Зарубіжна література вирізняється з-поміж усіх інших навчальних предметів базової загальної середньої освіти, і це не потребує доказів. Саме література виконує чи не найважливішу роль у формуванні світогляду, характеру, особистісних якостей, естетичних смаків

учнів. Адже ми маємо справу з мистецтвом слова, що допомагає пізнати великий і складний світ, себе в ньому, осмислювати людські стосунки й знаходити шлях до краси й істини, вибудовувати храм духовності.

Розвиток життєвої компетентності людини відбувається в її онтогенезі, процесах пізнання, спілкування, діяльності, у взаєминах з іншими, ставленні до світу. Бути компетентним означає вміти мобілізувати власний творчий потенціал у конкретній життєвій ситуації.

Завданням сучасного уроку зарубіжної літератури стає уже не нагромадження знань, а пошукова діяльність, спрямована на формування вмінь і навичок орієнтації в інформаційному просторі. Нового звучання набуває не стільки констатація проблеми, скільки доцільність і шляхи її розв'язання [1, с. 17]. Отже, нового значення набуває співпраця на уроці вчителя й учня, які будують свою освітньо-пізнавальну роботу навколо художнього твору, інформації про нього, його творця. Саме тому в полі зору педагога-словесника є проблема, як допомогти дитині пізнати себе, відчувати радість від своєї неповторності. На вчителя покладаються організаторські функції: скерувати роботу школярів у потрібне русло, спрямувати їх думки, необхідні для розуміння твору.

Школа стає важливою ланкою в процесі формування сучасних життєвих установок. Загальновідомо, що якість засвоєння інформації залежить від того, скільки видів сприймання активізовано. Вчитель Нової української школи повинен не тільки завантажувати пам'ять здобувачів освіти певною інформацією, а й формувати їх компетентності.

Літературну освіту в базовій школі спрямовано на розвиток сформованих уже в початковій школі та формування нових компетентностей і компетенцій. У Державному стандарті базової середньої освіти чітко окреслено компетентності, якими мають оволодіти школярі після закінчення кожного з двох циклів – адаптаційного (5–6 класи) і базового предметного навчання (7–9 класи). Серед них виокремлюють ключові, галузеві, предметні.

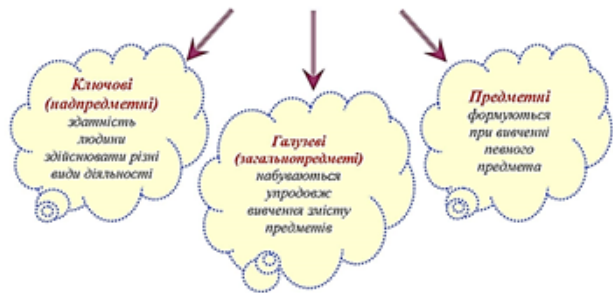

Рисунок 1. Освітні компетентності

Програма із зарубіжної літератури для 5–9 класів забезпечує розвиток ключових і предметних компетентностей.

Відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти, Закону України «Про освіту» у кожній розписано три компоненти: уміння, ставлення, навчальні ресурси. Звернемо безпосередньо увагу на навчальні ресурси, зокрема, для формування обізнаності:

- *вільне володіння державною мовою*: текстоцентризм, дискусія, дебати, діалог;
- *здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами*: зіставлення текстів українських перекладів літературних творів та перекладів, дискусія, дебати, діалог;
- *математична компетентність*: роздум, висунення гіпотези та її обґрунтування, графіки, таблиці, схеми;
- *компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій*: інноваційні технології навчання (інтерактивні, інформаційно-комунікаційні);
- *інформаційно-комунікаційна компетентність*: дописи у соцмережах, інструментальні тексти (алгоритми, інструкції), складання плану, аналіз медіатекстів (виявлення маніпулятивних технологій);
- *навчання протягом життя*: інструкції з ефективного самонавчання, довідкова література, зокрема пошукові системи, електронні мережеві бібліотеки;
- *підприємливість і фінансова грамотність*: тексти офіційно-ділового стилю (резюме, доручення тощо), самопрезентація, зразки реклами, літературні твори, які містять моделі фінансової грамотності;
- *громадянські та соціальні компетентності*: інтерактивні технології навчання, художні твори, які містять моделі демократичного державного устрою;
- *культурна компетентність*: твори різних видів мистецтва, мистецькі проекти;
- *екологічна компетентність*: аналіз літературних текстів екологічного спрямування, презентації в рамках дослідницьких проектів;

– *інноваційність*: літературні твори, які містять моделі ініціативності; ініціювання змін у близькому середовищі, створення новаторських проєктів.

Які б ми не формували компетентності, до чого б ми не вдавалися, та якщо не реалізуємо завдання мотивації до читання творів літератури, про решту завдань можемо просто забути, нам не допоможуть ані традиційні, ані новітні технології. Серед предметних обізнаностей, що формуються при вивченні певного предмету, зокрема зарубіжної літератури, виділяють літературну (читацьку), мовленнєву, комунікативну.

О. Ісаєва зазначила, що для сучасного уроку зарубіжної літератури характерні чотири парадигми (концептуальні моделі освіти): особистісно орієнтована, читацькоцентрична, компетентнісна і культурологічна [1, с. 18]. Програма із зарубіжної літератури для 5–9 класів спрямовує роботу вчителя на розвиток ключових компетентностей, а також на формування предметної читацької (літературної), складниками якої є комунікативна, емоційно-ціннісна, літературознавча, загальнокультурна, компаративна та інші компетенції особистості.

Компетенція – це сукупність знань, умінь та навичок, які необхідні для конкретної роботи; здатність та готовність ефективно застосовувати знання на практиці, у конкретній ситуації. «Компетентна у певній області людина володіє відповідними знаннями та здібностями, які дозволяють їй обґрунтовано судити про цю область та ефективно діяти в ній» [4]. Компетенції можуть застосовуватися у багатьох контекстах і в різних комбінаціях.

Бути компетентним означає вміти мобілізувати власний творчий потенціал у конкретній життєвій ситуації.

Формування літературної компетентності та її складників тісно пов'язано з формуванням комунікативної, розвитком умінь і навичок володіння учнями українською мовою, а також іноземними мовами, видами мовленнєвої діяльності, основами культури усного і писемного мовлення.

Викладання зарубіжної літератури в закладах освіти України здійснюється українською мовою. Твори зарубіжних письменників у курсі зарубіжної літератури вивчаються в українських перекладах. Для зіставлення можливе залучення перекладів, переспівів іншими мовами, якими володіють учні. За наявності необхідних умов (достатнє володіння учнями мовою оригіналу твору; якісна підготовка вчителя, зокрема, можливість дослідження образної системи, засобів виразності, стилістичних особливостей твору мовою оригіналу) бажаним є розгляд художніх текстів (у фрагментах або цілісно) мовою оригіналу, наприклад, творів О. Генрі, Джека Лондона – англійською, Й.-В. Гете, Ф. Шіллера – німецькою тощо. У такому разі формується компетентність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами. Отож, предмет «Зарубіжна література» виконує додаткову функцію вдосконалення володіння учнями україномовних шкіл іноземними мовами.

Головним завданням словесника залишається формування кваліфікованого читача. Особливо важливо у 5–6 класах звертати увагу на різні види та прийоми читання на уроці. Доцільно використовувати метод «читання з зупинками», спрямоване читання, вибіркоче, читання в парах, кероване читання з передбаченням, читання зі складанням діаграми Венна, читання із запитанням, виразне читання тощо.

Діти у 5 класі мають якнайбільше читати. Виправданим є коментоване читання. Учні помічають у тексті якісь цікавинки, вміють у ньому щось знаходити. Ми встановлюємо причинно-наслідкові зв'язки, створюємо опорні схеми – це математична компетентність.

Вивчаючи казку братів Грімм «Пані Метелиця», складаємо план (математична компетентність), виконуємо вправу «Віднови послідовність подій у казці», тобто діємо за алгоритмом (інформаційно-комунікаційна компетентність).

Урок літератури – це урок образного сприйняття світу як найбільш яскравого і доступного для дитини. Він змушує працювати уяву, фантазію, розвиває розумові, пізнавальні, творчі здібності, формує особистість кваліфікованого читача. Але це можливо тільки тоді, коли в учнів сформовано мовні компетентності. Головним на уроці літератури стає питання. Правильно поставлене питання та грамотно організований пошук відповідей формує культуру мислення, пробуджує бажання висловитися, проявити себе, допомагає розібратися в системі відносин, які існують у світі, вчить прислухатися до слова. Комунікативна компетентність – це виховання толерантності, самоконтролю, розвиток навичок роботи в групі, формування культури публічних виступів, розвиток умінь слухати, розуміти співбесідника, доводити своє бачення.

Варто спонукати дітей якнайбільше висловлювати власні думки, ставлячи їм дещо провокативні питання. До прикладу, на першому уроці у 5 класі проситься запитання: «Чи може людина прожити без книги, якщо живе в інформаційному світі?», вчитель вступає з учнями в діалог, спонукає їх до дискусії. Це вже компетентність «вільне володіння державною мовою» (до речі, ми її формуємо на кожному етапі уроку). Намагатися формувати в учнів розуміння ролі читання для власного інтелектуального розвитку – це компетентність навчання протягом життя.

Зарубіжна література розвиває планетарне мислення, формує в учнів відкритість до міжкультурної комунікації, зацікавленість світовими набутками, отже, це культурна компетентність.

Будувати повноцінний сучасний урок зарубіжної літератури означає насамперед орієнтуватися на сучасного школяра, враховуючи його інтелектуальний рівень, духовні потреби. Успішне виконання відповідальних і складних завдань, поставлених при вивченні художніх текстів, можливе лише тоді, коли вчитель зважає на емоційно-естетичну природу мистецтва слова, широко використовує виразне читання, методи та прийоми, що сприяють розвитку відтворювальної і творчої уяви, емоційної сфери і самостійної розумової діяльності учнів.

Такі навички, як критичне, аналітичне мислення, вирішення проблем, творчість, робота в команді, вміння спілкування та проводити переговори, прийняття рішень, саморегуляція, стійкість, емпатія, участь, повага до різноманітності, враховуються у всіх ключових компетентностях.

Висновки. Ключові та читацька компетентності є домінантою Нової української школи. Головне завдання сьогодення полягає в тому, щоб сформувати у кожного школяра таку читацьку компетентність, яка б надавала йому змогу самостійно орієнтуватися в мистецьких фактах і явищах, грамотно використовувати їх для задоволення своїх духовних потреб.

Життєва компетентність – це чинник та результат розвитку життєдіяльності особи. Питання про мету освіти є сьогодні питанням про те, якою має бути людина майбутнього.

Ключовими компетентностями є ті, які необхідні всім людям для підвищення особистого потенціалу і розвитку, розширення можливостей працевлаштування, соціальної інтеграції та активного громадянства. Такі компетентності розвиваються в процесі навчання протягом усього життя, починаючи з раннього дитинства, шляхом формального, неформального та інформального навчання.

Усі ключові компетентності вважаються однаково важливими: кожна з них сприяє успішному життю в суспільстві. Вони переплітаються та поєднуються: розвиваючи компетентності, важливі для однієї життєвої сфери, ми одночасно розвиваємо й пріоритетні для іншої. Формування компетентностей учнів здійснюється не тільки шляхом реалізації відповідного оновленого змісту освіти, але й вибором адекватних методів та технологій навчання.

Вважаємо, що саме уроки зарубіжної літератури мають створювати належні умови для мотивації читацької активності школярів, формування їхнього досвіду творчої діяльності та емоційно-ціннісного сприйняття світу.

Література

1. Ісаєва О. Про основні парадигми шкільної літературної освіти. *Всесвітня літ. в середніх навч. закл. України*. 2014. № 1. С. 17–21.
2. Сафарян С. Формування компетентної особистості починати з себе. *Всесвітня літ. в середніх навч. закл. України*. 2017. № 1. С. 4–11.
3. Коновалова М. В. Зарубіжна література. Мій конспект. Харків: Видавн. група «Основа», 2018.
4. Виноградова М. В. Формування основних життєвих компетентностей учнів на уроках зарубіжної літератури. *Український освітній онлайн-портал «На урок»*. URL: <https://naurok.com.ua/formuvannya-osnovnih-zhittєvih-kompetentnostey-uchniv-na-urokah-zarubizhno-literaturi-69615.html>
5. Державний стандарт базової середньої освіти. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/derzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>